

GELİŞMİŞLİK ENDEKSLERİ IŞIĞINDA HİNDİSTAN'IN ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİDEKİ YERİ

Yrd. Doç. Dr. Arzu AL*

Burcu ÖZDİL AKMAN**

Özet

Kronolojik olarak dünya tarihine bakıldığında; 21. yüzyılın ekonomik, politik ve teknolojik gelişmeler açısından oldukça hızlı ilerleyen bir asır olduğunu görmekteyiz. Bir önceki yüzyılı, savaşlar ve devrimler çağı olarak niteleyen ve “Kısa 20. Yüzyıl” kitabını yazan Eric Hobsbawm’ın, 21.yüzyıl ile ilgili öngörülerini dikkate değerdir. Nitekim 21. Yüzyılın hemen başında, 2012 yılında hayatını kaybeden Hobsbawm, 21. Yüzyılın “insani felaketler yüzyılı” olabileceği öngörüsünde bulunmuştur. Bunun sebebini ise küreselleşmeyle birlikte büyüyen insani eşitsizlik olarak görmektedir. 21. Yüzyılda dünyadaki ülkelerin ekonomik gelişmişlikleri birçok açıdan artış göstermekte ve ülkeler arası ekonomik gelişmişlik farkları azalmaktadır. Bunun en temel sebeplerinden birisi de siyasi sınırların eski önemini kaybetmesi, bir ülkeden bir başka ülkeye insan, bilgi, emtia ve para aktarımının kolaylaşmasıdır. Ekonomik zenginlik artmaktadır; ancak dünya üzerindeki nüfusun ne kadarının bu zenginlikten pay aldığı önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1990’lı yıllardan itibaren özellikle Birleşmiş Milletler bünyesinde yapılan sosyal gelişme endeksi çalışmaları bu soruya cevap vermeye çalışmaktadır. Dünya nüfusunun ne kadarının beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı, bilgiye erişim olanaklarının nasıl olduğu, cinsiyet eşitsizliğinin boyutları, çocuk hakları gibi konular bu çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Bu endeksler, gelişmenin yalnızca rakamlarla ifade edilen ekonomik verilerden ziyade ekonomik gelişmenin yaşam kalitesine olan yansımalarını incelemektedir. Bu makalenin amacı ise, 21.yüzyılın yükselen güçlerinden birisi olan Hindistan’ın ekonomik gelişimi ile insani gelişimi arasındaki ilişkiyi, sosyal gelişme endeksleri yardımıyla değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Uluslararası Politik Ekonomi, Gelişme Endeksi, Sosyal Gelişme, BRICS

INDIA'S PLACE in INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY in THE LIGHT OF HUMAN SOCIAL DEVELOPMENT INDICES

Abstract

Looking at the world history chronologically, one sees that 21st century has been a fastly changing era in terms of economic, political and technological developments. Eric Hobsbawm, author of the Short 20th

* Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Politik İktisat Anabilim Dalı Başkanı, arzu.al@marmara.edu.tr.

** İş Müfettişi Yardımcısı, Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Politik Ekonomi Yüksek Lisans Öğrencisi, burcuozdil90@gmail.com.

Century, who defined previous century as an era of war and revolutions had remarkable observations regarding 21st Century. Hobsbawm, died in 2012, predicted that this century can be an epoch of humanitarian disasters. Reason for this is the human inequalities that have been growing with globalization. In 21 st Century economic development differences among various countries were decreasing and their economies were developing in a more stable manner. Foremost causes of these decreasing inequalities were, decreasing importance of territorial borders and coupled with this, the increasingly easier international mobility of humans, information, commodities and capital. While economic welfare has been ascending, how it was distributed among different strata of population is controversial. So, since 1990's UN Human Development Index studies has been trying to answer these controversies. What percentage of the world's population has been deprived of basic necessities like housing, food and clothing, in addition to these, problems around accessing education, knowledge, different dimensions of gender inequalities and children rights were all the significant questions that UN studies tried to answer. These UN index studies divert the attention to quality of life indicators rather than stressing only the economic development statistics. Purpose of this article is to evaluate the relationship between India's, one of the rising powers of this century, economic and human development in terms of UN human social development indices.

Key Words: India, International Political Economy, Development Indices, Social Development, BRICS

Giriş

1970'li yıllardan itibaren ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkan Uluslararası Politik Ekonomi (UPE), küreselleşme ile birlikte hızlı bir gelişim göstermiştir. Ulusal ve uluslararası politik ve ekonomik ilişkilerin değişerek genişlemesi uluslar arası politik ekonomiyi olumlu yönde etkileyerek sınırlarını ve bu sınırlara giren alt alanları çeşitlendirmiş olup UPE'nin geniş ve ortak bir alanda uygulanmasına zemin hazırlamıştır (Al, 2015:143).

Nitekim 21. yüzyılda uluslararası ilişkiler, salt realizmin güç ve güvenlik kaygıları ile açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapıya evrilmiştir. Savaşlar cephe savaşları olmaktan uzaklaşıp; teknoloji ve ekonomi savaşları olarak karşımıza çıkmakta ve dünyanın alışılmış güç odaklarının yerini yeni yükselen güçler almaya başlamaktadır.

Bu yükselen güçler ve gelişmekte olan ülkeler içerisinde Hindistan ise birçok yönü ile dikkat çeken bir ülke olmuştur. Ancak burada karşımıza şu soru çıkmaktadır: Hindistan'ın bu yükselme süreci sadece ekonomik rakamlar üzerinden pozitif yönde mi olmaktadır yoksa aynı zamanda Hindistan halkının yaşam kalitesinin artması da söz konusu gelişmeye ve yükselmeye dâhil midir?

Dünya üzerindeki ülkeler, ekonomik büyüklük, GSMH, ithalat, ihracat gibi konularda salt rakamlar üzerinden bir dizi sıralamaya tabi tutulmakta ve bu sıralamalara sıkça atıfta bulunmaktadır. Bunlar şüphesiz önemli verilerdir, ancak 21.yüzyılda bir ülkenin gelişmişliğini sadece bu verilerle değerlendirmek, tam ve doğru sonuçlar vermeyecektir. Buna bağlı olarak okur-yazar oranı, ortalama yaşam süresi, eğitim ve sağlık koşulları, kadın ve çocuk hakları, basın özgürlüğü, yolsuzluk düzeyi gibi konular artan bir öneme sahiptir. Bu makalenin amacı ise, yükselen güçlerden biri olarak uluslararası politik ekonomi disiplini öne çıkan Hindistan'ı, genellikle kabul görmüş çeşitli gelişmişlik endeksleri ışığında ele almak ve incelemektir.

Bu çalışmada kullanılan endeksler tüm dünya ülkelerini kapsadığı ve uluslararası arenada kabul gördüğü için makalemiz Hindistan'ın çok yönlü olarak tanınmasına ve değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Ekonomik verilerin dışında, ülkelerin sosyal yönlerini karşılaştırmalı olarak görmek, uluslararası ilişkilerde farklı bir perspektif kazanmak açısından önemlidir. Nitekim Hindistan'ı hem dünya ülkeleri arasında hem de BRICS ülkeleri arasında değerlendirmek mümkün olmaktadır. Buradan hareketle Hindistan'ın tarihi ve coğrafi özellikleri kısaca anlatıldıktan sonra, uluslararası politik ekonomi açısından önemine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Sonrasında ise dört tane gelişmişlik endeksi üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır.

1. Hindistan'ın Kısa Tarihi

Eski dönemlerde "Baharat" diye adlandırılan verimli delta, bugünkü ifade ile Hindistan yarımadası, doğuda Bengal Körfezi ile batıda Amman Denizi arasında uzanan bir coğrafyayı kapsamaktadır. Bu coğrafyanın bilinen tarihi M.Ö 3000'li yıllara kadar uzanmakla birlikte modern anlamda Hindistan tarihinden bahsedebilmek adına coğrafi keşifler önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Portekizli denizci Vasco de Gama'nın 15.yüzyılın sonlarına doğru, zenginlik ve güç arayışı içerisinde Hindistan kıyılarına gelmesinin üzerinden yaklaşık bir asır geçmiş ve 17. yüzyılın başlarından itibaren Hindistan önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Nitekim Hindistan'da kurulan ilk şirket olan Britanya Doğu Hindistan Şirketi'nin ardından Hollanda menşeli başka bir şirket daha kurulmuş ve baharat, pamuk, haşhaş ticareti üzerine yoğunlaşmıştır (Şimşek, 2011: 12-13).

17. yüzyılda Hindistan'da kurulan şirketin İngiliz şirketi olması tesadüf değildir. Nitekim o dönemde Hindistan, İngiliz toprağı sayılmaktadır. İngilizler bu topraklardan elde ettiği getirilerin bolluğı nedeniyle dikkatini Ortadoğı'ya ve hatta Osmanlı İmparatorluğu'na çevirmekte gecikmemiştir. İngiltere'nin yaşadığı çeşitli krizlerin, Hindistan'ın itibarını da sarması ise aralarındaki sömürge ilişkisinden kaynaklanmaktadır (Balcı, 2016:93-108).

İngilizler sömürge döneminde kurdukları bu şirketler ve diğer ticari bağlar üzerinden Hintlilerle yakın ilişkiler ve akrabalık bağları geliştirmişlerdir. Bu bağlar neticesinde de dünya ticaretinde avantajlı bir rekabet üstünlüğü elde etmişlerdir. Bunun yanında Hindistan da çeşitli yerel ve bölgesel birimleri etkisi altına almış ve sosyolojik bir değişimin ana hatlarını oluşturmaya başlamıştır. İlerleyen dönemlerde İngilizce konuşabilen bir orta sınıf meydana gelmiş, ordu ve bürokrasi İngiliz etkisi altına girmiştir. Günümüzde dahi Hindistan bürokrasisinde, İngilizlerin kültürel mirasının etkisi devam ettiği görülmektedir (Vural, 2017: 74-77). İngilizlerin bu yayılmacı politikalarına karşılık halkın tepkisi de gecikmemiş, 1858 yılından 1947 yılına kadar irili ufaklı birçok ayaklanma yaşanmıştır. Hint milliyetçisinin uyanışı ise daha çok eğitim için yurtdışına gidip akabinde ülkesine geri dönen Hintli orta sınıf aydın kesimin etkisiyle başlamıştır (Şimşek, 2011:17).

Kronolojik olarak ele alırsak; 1906 yılında Svaraç (self determination) sloganı ile İngilizlere karşı bağımsızlık savaşı başlatılmış ve 1919 yılında bazı reformlar yapılmış, ancak Mahatma Gandhi ile birlikte Hindistan'da pasif direniş ve protesto hareketleri başlamıştır (Şimşek, 2011:21-24). 1935'te ilk anayasa kabul edilerek parlamenter düzen kurulmuş, 1947'de tam bağımsızlığını kazanan Hindistan dünya devletleri tarafından tanınmıştır. Bu dönem aynı zamanda Hindistan ve Pakistan olmak üzere bölünmenin yaşandığı ve dünya tarihinin en büyük mübadelelerinden birinin gerçekleştiği dönem olmuştur. 1947'de bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanı Nehru, bundan sonraki hedefin yoksulluğı, cahilliğı, hastalıkları ve fırsat eşitsizliğini bitirmek olduğunu açıklamıştır (Öz, 2007:3). Bu açıklama aynı zamanda gelişme endekslerinde yer alan kriterler açısından iyileştirme çalışmalarının başladığının da bir göstergesi olmuştur.

1950-1965 yılları arasında karma ekonomi modeli yürütülmüş ve Hindistan kendi kendine yeten ve sosyal eşitliğı de beraberinde getiren bir ekonomik büyüme

hedeflemesine doğru ilerlemiştir. Beş Yıllık Kalkınma Planları oluşturulmuş ve ağır sanayiye yönelik altyapıya odaklanılmıştır (Kale, 2009: 53-54).

1965-1973 yılları arasında olumlu gelişmelerinden biri de tarım sektöründe gerçekleştirilen atılımdır. Nitekim 1962 yılında Çin ve 1965 yılında Pakistan ile yapılan savaşlar neticesinde askeri harcamalar artmıştır. 1965 yılında yaşanan kuraklık nedeniyle de nüfusun büyük bir bölümü etkilenmiştir. 1943 yılında Bengal'de açlığa bağlı olarak 2-3 milyonu bulan ölüm rakamlarını görmüş olan Hindistan hükümeti, 1967 yılında Bihar eyaletinde ortaya çıkan kuraklığın da aynı sonucu doğurmasını önlemek için harekete geçmiştir. Nitekim bu olumsuz olaylara bağlı olarak başlatılan ve "Yeşil Devrim" olarak bilinen proje ile yoksulluğu ve kıtlığı gidermeye yönelik önlemler alınmıştır. Daha açık bir ifade ile sulama altyapısı geliştirilmiş, tohumların genetik yapılarının iyileştirilmesi için çalışmalar yapılmış, tarımda teknoloji kullanımı ve verimlilik artırılmıştır (Furmoly, 20115: 69-70).

1973-1980 yılları arasında petrol krizi ve İran-İrak Savaşı etkisi nedeniyle dış ticareti olumsuz etkilenen Hindistan, 1991 yılına gelindiğinde bütçe açığı, enflasyon gibi kronik sorunlarla karşılaşmış ve çözüm olarak IMF'den borç istemiştir. IMF klasik reçetesi olan ekonomik liberalleşme şartı ile borç vermiştir. Buna bağlı olarak da Hindistan o dönemden sonra dışa açılmaya başlamış ve bir süre sonra dünya piyasalarıyla rekabet edebilecek olgunluğa ulaşmıştır (Öz, 2007:6-7).

Hindistan, edindiği bu tecrübeler sonucunda bazı sektörlerde yıllık %10'u bulan büyüme rakamları elde etmiştir. 1990-2000 arası dönemde dış şokların etkisi altında %3,5 – 4 arası olan GSMH büyüme hızı dış şokların olmadığı dönemlerde %7'leri görmüş ve bu haliyle bile dünya ülkelerinin ilgisini çekmiştir. Siyasi istikrarsızlık ve bütçe açıklarının sürdüğü 2000'li yıllarda resesyon yaşayan Hindistan ekonomisi buna rağmen kişi başı yıllık gelir düzeyini %4 oranında artırmayı başarmıştır. 2003 yılına gelindiğinde bilgi teknolojilerini ihraç eder duruma gelen Hindistan'ın yetiştirdiği mühendisler, dünya markalarında üst düzey yönetici kadrolarına yerleşmeye başlamıştır (Kale, 2009: 58-61).

2. Hindistan'ın UPE Açısından Önemi

Öncelikle Uluslararası Politik Ekonomi (UPE) disiplinini ele almak gerekirse; 1970 yılında Susan Strange tarafından yayınlanan makale, bu alanda yapılan ilk akademik

çalışmadır. “International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect” başlığını taşıyan bu makale, uluslararası ilişkiler alanında çalışan uzmanların, ekonomik unsurları dikkate almaksızın yaptıkları çalışmaların eksik bir yönünün kaldığını ortaya koymaktadır. Makale; ekonomi ve politikanın birbirinden ayrı alanlar olmadığından hareketle UPE’yi merkantalizm, liberalizm ve marksizmle açıklamaktadır. Kısa bir süre sonra, 1972 yılında Robert Keohane ve Joseph Nye tarafından yayınlanan “Transnational Relations and World Politics” adlı makale ise bu çalışmaya ilave olarak uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketlere dikkat çekmektedir. Bu yeni disiplin temel olarak politik süreçlerin üzerindeki ekonomik dinamikleri incelemektedir. Daha açık bir ifadeyle ekonomi ve politikanın kesişimi üzerine inşa edilmiş yeni bir bilim dalıdır (Al, 2015:145-147).

Bu bağlamda II. Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin konumunu ele alırsak, hem ekonomik alanda hem de politik alanda dünyanın süper gücü haline gelmiş olduğunu görürüz. Ancak günümüz dünyasında da yükselen güç olarak başka devletler karşımıza çıkmıştır. Bu yükselişin temel taşları ise UPE disiplinini ile yakından ilgilidir. Yükselen güçlerin en önemlileri BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ve MIST’te (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye) yer alan ülkelerdir. Nitekim Hindistan, 2006 yılında Davos’ta düzenlenen “Dünya Ekonomik Forumu”nda Yılın Ülkesi seçilmiştir ve günümüzde de çeşitli alanlarda yükselişini sürdürmektedir. Bunun yanında Amerika’nın önemli finans kuruluşlarından biri olan Goldman Sachs’ın yaptığı tahminlere göre 2050 yılında dünyanın en büyük 3 ekonomisinden biri Hindistan olacaktır. Diğer ikisi ise ABD ve Çin’dir (Yılmaz, 2013: 361-362).

Hindistan, yaklaşık 3,2 milyon kilometre karelik yüzölçümü ile dünyanın en büyük 7. kara ülkesi ve yaklaşık 1,3 milyar nüfusu ile Çin’den sonra dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip ülkedir (Öz, 2007: 12). Bunun yanında Hindistan doğal kaynaklar açısından çok zengin bir ülke olmasına rağmen var olan kaynaklar orantısız bir dağılım göstermektedir. Toprakları dünya yüzeyinin %2,4’lük bölümünü kaplayan Hindistan, dünya nüfusunun neredeyse %18’ini barındırmaktadır. Diğer bir deyişle nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bir coğrafyadır ve bu nedenle de doğal kaynak ihtiyacı da fazla olmaktadır.

Hindistan'daki en önemli madenler mika, demir, boksit ve manganezdır. Nitekim dünya mika rezervlerinin %80'ine ve demir rezervlerinin %25'ine sahip olan Hindistan'ın, azımsanmayacak derecede kömür rezervi bulunmaktadır. Bunun yanında dünyanın en büyük zengin uranyum ve toryum rezervlerine de sahip olan bu ülkenin nükleer santrallerinde ürettiği enerji miktarları oldukça yüksektir (Coğrafya Dünyası, 2017).

1947-91 yılları arasında karma ekonomi modeli uygulayan Hindistan, içe dönük, ithal ikameci sanayileşme stratejileri izlemiştir. Ülkenin ayırt edici özelliği ise, İngiliz mirası demokratik kurumları ve Sovyet mirası planlı ekonomileri birlikte uygulaması ve bu konuda başarılı olmasıdır. Nitekim beş yıllık merkezi planlar çerçevesinde kamu sektörünün ekonomideki payı artmış, 1950'li yıllarda çelik, madencilik, ulaşım ve haberleşme başta olmak üzere birçok sektörde büyük ilerleme kaydetmiştir (Yılmaz, 2013: 362). UPE disiplininin de 1990'lı yıllar itibariyle göstermiş olduğu gelişmeyle paralel olarak Hindistan'da da önemli adımlar atılmıştır. Özellikle 1991 yılından sonra liberal ekonomi modeli uygulayan Hindistan hızlı bir gelişme ivmesi yakalamıştır. Ülkenin döviz rezervlerinde artış yaşanmış, doğrudan yabancı yatırımlar artmış ve sermaye piyasaları derinlik kazanmıştır. Nitekim Hindistan ucuz işgücü, düşük ülke riski ve OECD ülkelerine olan coğrafi yakınlığı nedeni ile doğrudan yabancı yatırımlar için makul bir ülke profili çizmektedir (Göçer, 2013: 80).

1950'li yılların başında kurulan Hindistan Teknoloji Enstitüsü (Indian Institute of Technology- IIT) ise uluslararası politik ekonomi açısından dikkate değer bir kurumdur. Devlet kurumu olan ve oldukça kaliteli bir eğitim formatına sahip olan bu okul oldukça nitelikli mezunlar vermektedir. Özellikle yazılım alanındaki başarısı ile ABD'deki üniversitelerle rekabet edebilen bu okulun öğrencileri dünyanın her yerinde eğitimlerine devam edebilmektedir (Kale, 2009: 80-81). Bu gelişmelerin ardından uzay teknolojileri alanında da ilerleme gösteren Hindistan'ın, sonraki dönemlerde bu alanda kilit bir rol oynayacağı tahmin edilmektedir.

Ancak günümüzde Hindistan ekonomisinin başarısının altında yatan en büyük etken, sahip olduğu donanımlı insan sermayesidir. Bugün 300.000'den fazla Hindistanlı, dünyanın çeşitli bölgelerinde eğitim görmekte ve aynı zamanda çok uluslu şirketlerin üst yönetim kadrolarında da yer almaktadırlar. Nitekim Hindistan'daki eğitim dilinin İngilizce olması bu konuda büyük avantaj sağlamaktadır.

500 milyonluk işgücünün %52'si tarım sektöründe tarım sektöründe, %34'ü hizmet sektöründe, % 14'ü sanayi sektöründe çalışmaktadır. Ancak yıllar itibariyle hizmet sektöründe çalışanların oranı giderek yükselmektedir ki bu veri, Hindistan'ın gelişmiş ülke olma yolunda ilerlediğinin de bir göstergesidir. Ayrıca yine bir hizmet sektörü olan telekomünikasyon sektöründe de oldukça başarılı olan Hindistan'ın Güneydoğu Asya ülkelerine yatırımları devam etmektedir (Yılmaz, 2013: 365).

Uluslararası arenada ise Birleşmiş Milletler'e 1945 yılında katılan, günümüzde 16 tane Birleşmiş Milletler organizasyonuna ve 42 tane de uluslararası organizasyona üye olan Hindistan, her geçen gün politik ve ekonomik ilişkilerini geliştirmektedir (Mumcu ve Ünsal, 1998: 8).

Hindistan, 65 yıldır demokrasiyle yönetilen, hukuk sistemi İngiliz "Common Law" hukuk sistemine dayanan, vatandaşlarının 18 yaşından itibaren oy kullanma hakkına sahip olduğu ancak aynı zamanda 3 liderin suikasta kurban gittiği, gelişmekte olan ülkelerden biridir. Ülkeyi yöneten liderlerin çoğu İngiltere'nin kaliteli üniversitelerinde eğitim almış olmalarına rağmen İngiliz eğitim sistemi ile kendi geleneklerini en iyi şekilde birleştirmişlerdir (Mumcu ve Ünsal, 1998: 9).

Hindistan'da en çok konuşulan diller İngilizce, Hinduca ve Urduca'dır. İngiliz sömürgeciliği nedeni ile İngilizce ortak bir dil niteliği kazanmıştır. Ayrıca Bengal, Tamil, Gucarat, Malayam, Kannada, Oriya, Pencap, Kesmir, Sind, Assam ve Sankrit halklarının dilleri resmi dillerdir. Dini inanışların dağılımına baktığımız zaman ise nüfusun % 82'sinin Hindu, % 12'sinin Müslüman, % 2'sinin Hristiyan olduğunu görmekteyiz. Hindistan, bağımsızlığını kazandığı 1947'den beri birçok farklı inancın, eşit vatandaşlar olarak kabul edildiği laik bir devlet düzenine sahiptir(Akyüz, 2005:8-9).

3. Gelişmişlik Endeksleri Işığında Hindistan

Ülkeler, sahip oldukları coğrafi konum, büyüklük, ekonomik göstergeler, nüfus ve benzeri kriterler açısından oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu açılarından ülke değerlendirmeleriyle ilgili bir çok çalışma mevcuttur. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren ülkelerin salt sayısal verilerle ifade edilen büyüme ve gelişmelerinden ziyade bu büyüme ve gelişmenin kalitesi önem kazanmıştır. Nitekim rakamlar üzerinden yaşanan her büyüme ve gelişme, o ülkede yaşayan insanların yaşam standartları açısından da olumlu sonuçlar anlamına gelmemektedir (Günsoy, 2005: 36).

Ekonomik gelişme insanların refahını ve mutluluğunu artırmak için bir etkidir, ancak insan yaşamının refah ve mutluluğunun tamamı yansıtmamaktadır. Birleşmiş Milletler, 1990 yılından itibaren bu konuyla ilgili çeşitli çalışmalar yapmaya başlamış ve Birleşmiş Milletler Dünya Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP) tarafından İnsani Gelişme Raporları (İGR) yayınlanmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi (İGE), günümüzde kullanılmaya devam eden ve insani gelişme kavramını temsil eden en yaygın gösterge olmaya devam etmektedir (Doğan ve Tatlı, 2014:100).

İnsani Gelişme Endeksi haricinde Cinsiyet Eşitliği Endeksi, Yolsuzluk Algı Endeksi, Basın Özgürlüğü Endeksi, Sosyal Gelişme Endeksi, İklim Değişikliği Endeksi, Küresel Mutluluk Endeksi gibi endeksler de önemli göstergelerdendir.

Hindistan ise birçok etnik ve dini grubun bir arada yaşadığı, yüzlerce farklı tanrının kabul edildiği, birbirine tepki olarak ortaya çıkan dinlerin bile birçok ortak noktasının bulunduğu, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı 4000 yıllık bir mozaiktir. Ayrıca hem demokrasi ile yönetilen hem de kast sisteminin varlığını sürdürdüğü bir coğrafyadır (Demirel, 2013: 144-151).

Çalışmamızın devamında BRICS içinde en renkli ülke olan Hindistan, bu endeksler açısından ele alınmaktadır.

3.1. İnsani Gelişmişlik Endeksi

1950'li yıllardan önce ekonomik büyüme ve gelişme aynı anlamda kullanılmaktadır ve temel alınan ölçüt gelir düzeyinin arttırılmasıdır. Ancak sonraki yıllarda, gelir artışının, sağlıklı bir ekonominin tek göstergesi olmadığı anlaşılmıştır. Anlaşılmıştır ki; bu görüşün ön plana çıkmasında 1970'li yıllarda az gelişmiş ülkelerin hızlı bir büyüme kaydetmiş olması etkilidir. İnsani gelişme, 1990'lı yıllarda kalkınma literatüründe çok sık olarak kullanılmaya başlanmış olup; ülkelerin kalkınmışlık göstergeleri de değişim göstermiştir (Günsoy, 2005: 37).

Birleşmiş Milletler'in "İnsani İlerlemeyi Sürdürmek: Kırılma Noktalarını Azaltmak ve Dayanıklılık Oluşturmak" başlıklı 2014 İnsani Gelişme Raporu, ülkeler arasında ve ülke içinde var olan eşitsizliklere özel bir vurgu yapmaktadır. Rapora göre insani gelişme

konusunda gerçek ilerleme, yalnızca insanların eğitim alma, sağlıklı olma, makul bir yaşam standardına sahip olma ve güvende hissetme haklarını genişletmekle değil, aynı zamanda bu hakların ne kadar güvende olduğunu ve mevcut koşulların sürdürülebilir insani gelişme için yeterli olup olmadığını sorgulamakla kaydedilmektedir (İGE, 2014:1).

İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE), insani gelişmenin üç temel boyutundaki uzun vadeli gelişmeyi değerlendirmek için kullanılan özet bir ölçüm yöntemidir. Bu üç temel boyut, uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standardı olarak sıralanmaktadır (Günsoy, 2005: 38).

Tablo 1: İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ / 2015		
SIRA	ÜLKE	DEĞER
18	Güney Kore	0.901
49	Rusya	0.804
71	Türkiye	0.767
79	Brezilya	0.754
90	Çin	0.738
131	Hindistan	0.624

Kaynak: UNDP, "Human Development Report 2016"

http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf

(Erişim Tarihi: 08.12.2017)

Ülkelerin birbiriyle mümkün olduğunca iyi bir şekilde kıyaslanabilmesi adına İGE, özellikle Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü (UNPD), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı UNESCO İstatistik Enstitüsü (UIS) ve Dünya Bankası'ndan (WB) sağlanan uluslararası veriler temel alınarak hazırlanmaktadır. Bu bağlamda 2012 yılında yayınlanan İnsani Gelişmişlik Endeksi'nde Hindistan'ın yeri, 193 ülke arasında 135. sıradadır ve 2013 yılında da aynı yerini korumuştur. 2015 yılında ise 131. Sıraya yükselmiştir. Hindistan'ı, kendisiyle benzer ekonomik gelişme rakamlarına sahip olan BRICS'in diğer ülkeleriyle kıyaslırsak; Brezilya 2012 yılında 80.sıradayken 2013 yılında 79.sıraya yükselmiş, 2015 yılında da bu sıralamayı korumuştur. Rusya 2012 ve 2013 yılında 57.sırasını korumuş, 2015 yılında 49. sıraya yükselmiştir. Çin 2012 yılında 93. sıradayken 2013 yılında 91. sıraya, 2015 yılında ise 90. sıraya yükselmiştir. Güney Kore ise 2012 yılında 16.sırada yer alırken 2013 yılında 15.sıraya yükselmiş, ancak

2015 yılında 18. sıraya gerilemiştir. Bu açıdan BRICS ülkeleri içinde en iyi sıralamaya sahip ülke Güney Kore'dir (İGE, 2016,22-25).

3.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

Kadın-erkek eşitliği, özellikle gelişen dünyada Avrupa Birliği'nin temel değerlerinden biridir ve Temel Haklar Şartı'nda da öne çıkarılmıştır. Avrupa Birliği, cinsiyet eşitliği ilkesine özel bir önem vermiş ve uluslararası seviyeden ulusal, bölgesel ve yerel seviyelere doğru yayılmasında kritik rol oynamıştır. Bu amaçla çeşitli politikalar geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Cinsiyet eşitliği seviyesini, uluslararası ve ulusal seviyede ölçmek için, dünya çapında farklı izleme araçları geliştirilmiştir (EIGE, 2017).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE), kadınların ve erkeklerin sosyal alandaki kazanımlarında eşitsizliklere bağlı potansiyel insani gelişme ve ekonomik statü olmak üzere iki boyutlu bir endekstir. TCEE, genel anlamda kadınların bu konularda ne kadar dezavantajlı olduklarını ortaya koymaktadır (Deniz ve Hobikoğlu, 2012:128).

TCEE oluşturulurken Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Kuruluşlar Arası Anne Ölümleri Tahmin Grubu (MMEIG) Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü, UNESCO İstatistik Enstitüsü (UIS), Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO), İş Gücü Piyasasında Temel Göstergeler (KILM) gibi kamuya açık başlıca uluslararası veri tabanları kullanılmaktadır. Bu kurumlardan elde edilen çeşitli veriler bir taraftan işbirliği sağlamakta, diğer taraftan ise güvenilirliği sağlamaktadır (İGE-TCEE, 2015:2).

Aynı zamanda TCEE, üreme sağlığı, anne ölüm oranları, bebek ölüm oranları, ergen doğurganlık oranları, hamilelikte anne ölüm oranları, kadına şiddet oranları, okuryazarlık oranları, işgücüne katılım oranları, kadınların sosyo-ekonomik ve politik alandaki yeri gibi birçok veri de dikkate alınarak oluşturulmuş bir endekstir (Deniz ve Hobikoğlu, 2012:125). Metodolojik olarak ise İnsani Gelişme Endeksi Raporu'nun içerisinde ayrı bir sütunda yer almaktadır. Bu nedenle İnsani Gelişme Raporu'nda baz alınan kriterler ve puanlama usulü açısından eşdeğer bir endekstir.

Tüm bu veriler ışığında BRICS ülkelerinin 2015 yılı için TCEE dünya sıralamasına baktığımızda, dünya ülkeleri arasında Hindistan'ın 125. sırada, Türkiye'nin 69. sırada, Brezilya'nın 92.sırada, Rusya'nın 52. sırada, Çin'in 37. sırada ve Güney Kore'nin 10. sırada olduğunu görmekteyiz (IGE, 2016:22-25).

Tablo 2: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ENDEKSİ /2015		
SIRA	ÜLKE	DEĞER
10	Güney Kore	0.067
37	Çin	0.164
52	Rusya	0.271
69	Türkiye	0.328
92	Brezilya	0.414
125	Hindistan	0.530

Kaynak: UNDP, "Human Development Report 2016"

http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf

(Erişim Tarihi: 08.12.2017)

İnsani Gelişme Endeksi Raporu'nun içinde yer alan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nin yanısıra Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) tarafından 2006 yılından beri yayınlanmakta olan Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi (Global Gender Gap Report) de cinsiyete dayalı ayrımların büyüklüğünün ve kapsamının ortaya koyulması açısından oldukça önemli bir göstergedir. Bu endekse göre kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ayrımı endekslere ayrılmış 4 temel kategori üzerinden incelenmektedir;

- ❖ Ekonomik Katılım ve Fırsat (Economic Participation and Opportunity)
- ❖ Eğitime Katılım (Educational Attainment)
- ❖ Sağlık ve Sağ Kalmak (Health and Survival)
- ❖ Politik Güçlenme (Political Empowerment) (The Global Gender Gap Report, 2017:5).

Bu kategorilere göre sıralama yapılırken ve değerler oluşturulurken ise Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), İnsani Gelişme Raporu (HDR), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) veri tabanlarından yararlanılmaktadır (The Global Gender Gap Report, 2017:4).

2017 Raporu verilerine göre 144 ülkenin yer aldığı sıralamada Güney Afrika 19. sırada, Rusya 71. sırada, Brezilya 90. sırada, Çin 100. sırada, Hindistan 108. Sırada, Güney Kore 118. sırada ve Türkiye 131. sırada yer almaktadır (The Global Gender Gap Report, 2017:10-13).

SIRA	ÜLKE	DEĞER
19	Güney Afrika	0.756
71	Rusya	0.696
90	Brezilya	0.684
100	Çin	0.674
108	Hindistan	0.669
118	Güney Kore	0.650
131	Türkiye	0.625

Kaynak: World Economic Forum, "The Global Gender Gap Report 2017"
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi açısından Hindistan'ın dünya üzerindeki yerine kronolojik olarak bakıldığında ise; 2013 yılında 101.sırada, 2014 yılında 144.sırada, 2015 yılında 108.sırada, 2016 yılında 87.sırada yer aldığı görülmektedir (The Global Gender Gap Report, 2013,2014,2015,2016,2017).

Hindistan'ın sıralamasında yaşanan dalgalanma ve mevcut sıralamasının çok parlak olmaması göz önüne alındığında ise insani gelişme konusunda yaşanan iyileşmenin, rakamlarla ifade edilen ekonomik gelişmeden çok daha yavaş ilerlediği açıktır.

3.3. Yolsuzluk Algı Endeksi

Yolsuzluk Algı Endeksi (Corruption Perception Index-CPI), 1993 yılında Berlin'de kurulan Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International-TI) tarafından her yıl yayınlanan bir endekstir. Örgütün temel amacı; yolsuzluğun toplumlar üzerindeki yıkıcı etkisini sonlandırmak, bu konuda dünya çapında güçlü bir koalisyon ve farkındalık oluşturmak, yolsuzlukla mücadelede etkin bir rol oynamaktır (Şeffaflık Örgütü,2017).

Yolsuzluğun; sosyo-ekonomik koşullar, politik ve kurumsal altyapı ve diğer faktörler göz önüne alındığında, genel kabul görmüş bir tanımını yapmak mümkün olmamaktadır, ancak uluslararası kuruluşlar tarafından farklı tanımlar yapılmaktadır. Örneğin Dünya Bankası Yolsuzluk Algı Endeksini, "Kamu görevinin özel çıkar sağlamak için kötüye kullanılması" şeklinde tanımlamakta, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ise "Kamu güç, görev ve yetkisinin rüşvet, irtikap, kayırmacılık, sahtekarlık ve zimmet yoluyla özel çıkar elde etmek için kötüye kullanılması" olarak tanımlamaktadır (CPI, 2014:3).

Yolsuzluk en yaygın olarak rüşvet almak ve vermek şeklinde gerçekleşmekte olup; dolayısıyla kanıtlanması zor bir olgudur. Çünkü rüşvet herhangi bir kayda dayanmamaktadır. Kayırmacılık gibi olguların ise kanıtlanması neredeyse imkânsızdır. Nitekim bu endeks de yolsuzluğunun salt kendisini değil, ülkede yaşayan insanların günlük yaşamlarında yolsuzluğu ne kadar hissettiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Endeksin isminin "Algı" endeksi olması da bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün her yıl yayınladığı rapor ve ortaya koyduğu veriler ışığında 174 ülkenin sıralandığı 2014 Yolsuzluk Algı Endeksi'ne bakıldığında, Güney Kore'nin 43. sırada, Türkiye'nin 64. sırada, Brezilya'nın 69. sırada, Hindistan'ın 85. sırada, Çin'in 100. Sırada ve Rusya'nın ise 136. sırada bulunduğunu görülmektedir (CPI, 2014).

2016 yılında yayınlanan raporun verilerine göre ise 176 ülkenin sıralandığı Yolsuzluk Algı Endeksi'nde Güney Kore'nin 52. sırada, Türkiye'nin 75. sırada, Brezilya, Çin ve Hindistan'ın 79. sırada, Rusya'nın ise 131. sırada yer aldığını görülmektedir (CPI,2016).

SIRA	ÜLKE	PUAN
52	Güney Kore	53
75	Türkiye	41
79	Brezilya	40
79	Çin	40
79	Hindistan	40
131	Rusya	29

Kaynak: Uluslararası Şeffaflık Örgütü,

<http://www.seffalik.org/hakkimizda/uluslararasi-seffalik-orgutu/> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

Hindistan'ın tarihsel gelişimine baktığımız zaman 1950-90'lı yıllar arasında uygulanan karma ekonomi modelleri ve diğer politikaların kamu kurumlarında verimsizlik ve yolsuzluğa neden olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu dönemlerde özel sektör faaliyetlerinin bir kısmı devlet denetimine alınmış ve bu uygulama ülke dışına doğru bir beyin göçüne neden olmuştur (Yılmaz, 2013: 363). Süreç içerisinde yaşanan gelişmelerden sonra 2011 yılına gelindiğinde Hindistan'ın Yolsuzluk Algı Endeksi'nde 95. sırada olduğunu göz önünde bulundurursak, yine yolsuzluk konusundaki gelişmenin ekonomik gelişmeden çok daha yavaş olduğu görülmektedir. Bunun sebepleri ise; hızlı nüfus artışı, kitlesel işsizlik, yoksulluk, eğitim ve sağlık alanındaki yetersizlikler olarak sıralanabilmektedir (Yılmaz, 2013: 367). Nitekim Hindistan'ın gelişmiş bölgeleri ile kırsal bölgeleri arasındaki refah farkı oldukça fazladır ve önümüzdeki dönemde Hindistan'ın çözmesi gereken başlıca sorunlar; gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılması ve eşitsiz büyümenin dengelenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. BRICS ülkelerinin yolsuzluk algısı konusunda oldukça farklı sıralarda yer alması ise daha çok ülkelerin iç dinamiklerinden kaynaklanmaktadır.

3.4. Basın Özgürlüğü Endeksi

Basın Özgürlüğü Endeksi; Paris'te kurulan uluslararası sivil toplum kuruluşu Sınır Tanımayan Gazeteciler (Reporter Without Borders) tarafından yıllık olarak yayınlanan, ülkelerin basın özgürlüğü kayıtlarını sıralayan bir çalışmadır.

Ülkelerde basın özgürlüğünü sayısal verilerle ortaya koymaya çalışan endeks, esas olarak basın özgürlüğünün kısıtlanması durumlarını ele almaktadır. Temelde basına sansür uygulanması veya gazeteci, araştırmacı, televizyoncu, haberci, dergi yazarları ve muhabirlerin oto sansür uygulamak zorunda bırakılması basın özgürlüğünün kısıtlanması olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada, gazetecilere ve medyaya doğrudan veya dolaylı olarak yapılan saldırılar ve diğer yollarla yapılan baskılar, basın özgürlüğünün kısıtlanmasında temel faktörleri oluşturmaktadırlar. Bu açıdan gazetecilerin tutuklanması, fiziksel saldırıya uğraması, işten çıkarılması, sosyal medya araçlarının kullanımının yasaklanması gibi uygulamalar basın özgürlüğüne engel teşkil etmektedir (Hazar, 2013:1528-1529).

“Sınır Tanımayan Gazeteciler” (Reporters Without Borders) dışında, merkezi Washington'da bulunan Freedom House da her yıl düzenli olarak Basın Özgürlüğü Raporu yayınlamaktadır. Freedom House, ülkeleri özgür, kısmen özgür ve özgür olmayan şeklinde üç kategoriye ayırmaktadır. 2014 verilerine göre Hindistan, "kısmen özgür" kategorisinde yer almaktadır.

Sınır Tanımayan Gazeteciler'in 2014 yılı Basın Özgürlüğü Endeksi'ne bakıldığında, 180 ülke arasında yapılan sıralamaya göre Güney Kore'nin 57.sırada, Brezilya'nın 111.sırada, Hindistan'ın 140.sırada, Rusya'nın 148.sırada, Türkiye'nin 154.sırada, Çin'in 175.sırada bulunduğunu görülmektedir. Aynı endeksin 2016 verilerine göre ise Güney Kore 63.sırada, Brezilya 103.sırada, Hindistan 136.sırada, Rusya 148.sırada, Türkiye 155.sırada, Çin ise 176.sırada yer almaktadır (RSF, 2017).

Hindistan'ın 2015'teki sıralamasının 136'ya çıktığını ve 2016 yılında da bu sırayı koruduğunu göz önünde bulundurursak, tedrici bir iyileşmeden bahsetmek mümkündür. Ancak BRICS ülkeleri içinde dikkat çeken bir ülke olan Hindistan için yeterli bir gelişme olmadığını söylemek mümkündür. Nitekim 2015 yılında Türkiye 149. sıraya, Brezilya 99.sıraya yükselmiştir ancak diğer BRICS ülkeleri açısından endeks gerileme göstermiştir. Öyle ki Çin 176. sıraya, Rusya 152. sıraya, Güney Kore 60. sıraya gerilemiştir.

SIRA	ÜLKE	DEĞER
31	Güney Afrika	20.12
63	Güney Kore	27.61
103	Brezilya	33.58
136	Hindistan	42.94
148	Rusya	49.45
155	Türkiye	52.98
176	Çin	77.66

Kaynak: Reporters Without Borders, “2017 World Press Freedom Index”

<https://rsf.org/en/ranking/2017> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

Ayrıca BBC tarafından yapılan bir araştırmaya göre halk, Hindistan'da ülkenin büyümesi ve istikrarı için basına sansür uygulanabileceğini söylemiştir. Ayrıca halk, mevcut Hindistan basınının da özgür olduğunu düşünmektedir.

Sonuç

Hindistan'ın parlak bir tablo çizen ekonomik durumunun yanı sıra gelişme endekslerindeki sıralamalarının aynı ölçüde parlak olmadığı görülmektedir. Hindistan'da gelir dağılımındaki yüksek dengesizlik, sosyal hayatın birçok alanında etkisini göstermektedir. Örneğin yoksulluk ve yetersiz beslenmenin oldukça yaygın olduğu Hindistan'da, dünyanın en yoksul insanların yaklaşık 1/3'ü yaşamaktadır ve bunun da önemli bir bölümü çocuklardan oluşmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi'nde oldukça gerilerde olmasının detayında ise, dünyada en çok HIV pozitif virüslü insan sayısı açısından ikinci sırada bulunması, kadınların okuma yazma oranının düşük olması gibi unsurlar söz konusudur. Diğer taraftan ise toplum, din adamları, soylular, zanaatkârlar, işçiler ve köleler olmak üzere çeşitli sınıflara ayrılmıştır ve sıkı bir kast sistemi mevcuttur. Nitekim sınıflar arası geçiş ise neredeyse olanaksızdır.

Farklı kültürlerin, geleneklerin, dinlerin ve dillerin bir arada olduğu mozaik bir yapıya sahip olan Hindistan'da hiçbir şey yasak veya zorunlu değildir. Bu açıdan hoşgörülü bir yaşam olduğunu söylemek mümkündür ancak diğer yandan da rüşvet ve yolsuzluğun yaygın olduğu, silah ithalatında ön sıralarda yer alan ve mafyanın da ağırlıklı olduğu bir ülke profili karşımıza çıkmaktadır.

Kalkınma iktisatçılarının görüşlerine göre bir ülkede ekonomik ve sosyal gelişme birlikte gerçekleşmelidir. Ancak Hindistan'ın kendine özgü modelinde bu iki gelişmenin hızları birbirinden farklı olduğu için Hindistan'ın temel ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümü, mevcut yapı ve sistem içerisinde zaman alacak ve hatta beklenenden uzun sürecektir.

Bu aşamada yapılması gereken şey verimli bir devlet yapısı oluşturulurken diğer taraftan ekonomik kaynaklar, toplumsal sorunların önceliğine göre adil dağılımı sağlanmaktadır. Ülkenin büyük bir bölümü yoksulluk seviyesinde yaşamını sürdürürken, milli kaynakların önemli bir bölümünün silah ithalatına ve nükleer projelere ayrılması bunun örneklerinden biridir.

Dünyanın yaşadığı tecrübelerle bakıldığında uluslararası alanda büyük güç olmanın temelinde yatan unsurlar; istikrarlı ve sağlıklı bir ekonomik yapı, adil bir devlet yapısı ve en önemlisi donanımlı, yetenekli ve yüksek vasıflı insan sermayesi olarak

karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak Hindistan orta vadede insani ve sosyal gelişimini de üst seviyelere çıkardığında büyük güç olma yolunda daha emin adımlar atabilecektir.

Kaynakça

Akyüz, A., (2005). Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Avrasya Jeopolitiğindeki Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Al, A., (2015). "Politika-Ekonomi Kesişmesi: Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası Politik Ekonomi", *İGÜSBD*, Cilt 2, Sayı 1, s.145-147.

Balcı, M., (2016). "İngiltere Başbakanı David Lloyd George'un Birinci Dünya Savaşı Anıları ve Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Düşünceleri", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 93-108.

Demirel, Ş., (2013). Hint İnanç Sisteminde Tanrı Kavramı, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Deniz, M.H. ve Hobikoğlu, E. H., (2012). "Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi Çerçevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirmesi: Türkiye Örneği", *International Conferance on Eurasian Economies*.

Doğan, E. M. Ve Tatlı, H., (2014). "İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 1.

Furmoly, H., (2015). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkileri: Hindistan Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Göçer, İ., (2013). Yabancı Doğrudan Yatırımların Verimlilik ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye, Çin ve Hindistan Örneği, Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Günsoy, G., (2005). "İnsani Gelişme Kavramı ve Sağlıklı Yaşam Hakkı", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 35-52

Hazar, Z., (2013). "Basın Özgürlüğü ve Ulusal Güvenlik", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1-2, s. 1525-1548.

Kale, G., (2009). Bilgi Teknolojileri Dış Kaynak Kullanımı ve Hindistan Ekonomisine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mumcu, Z. ve Ünsal F., (1998). "Hindistan Ülke Etüdü", *İstanbul Ticaret Odası*, Yayın No: 1998-13

Öz, S., (2007). "Küresel Rekabette Yeni Bir Güç: Hindistan", *TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu*, İstanbul.

Şimşek, A., (2011). Soğuk Savaştan Günümüze Yükselen Hindistan ve Dış Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uyanık, T., (2011). Hindistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.

Vural, Ç., (2017). Hindistan Örneğinde İklim Değişikliği Politikalarının Çevresel Güvenlik Bağlamında Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, B., (2013). Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen, Muhteşem Hindistan: Abartılmış Bir Başarının Öyküsü Mü?, İletişim Yayınları: İstanbul.

Coğrafya Dünyası, <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/hindistan.htm> (Erişim Tarihi: 06.12.2017)

European Institute of Gender Quality, "About EIGE" <http://eige.europa.eu/about-eige> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

Freedom House, "Freedom in the World 2017" <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

Reporters Without Borders, "2017 World Press Freedom Index" <https://rsf.org/en/ranking/2017> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

Transparency International, “Corruption Perception Index 2016”
https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

Uluslararası Şeffaflık Örgütü, <http://www.seffaflik.org/hakkimizda/uluslararasi-seffaflik-orgutu/> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

UNDP, “Human Development Report 2016”
http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

UNDP, “Sıkça Sorulan Sorular: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)”
http://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/faq_giiTR_ece%20FU.pdf (Erişim Tarihi: 16.01.2016)

World Economic Forum, “The Global Gender Gap Report 2017”
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017).